

<https://doi.org/10.18485/analiff.2025.37.1.9>

37.018.43-057.875

616.98:578.834

Studentska saradnja u vreme pandemije Kovid-19

Ivana Z. Georgijev*

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za italijanske i iberoameričke studije

 <https://orcid.org/0000-0001-7065-4139>

Jelena M. Kovač

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za iberijske studije

 <https://orcid.org/0009-0008-2191-1862>

Sanja M. Maričić Mesarović

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za italijanske i iberoameričke studije

 <https://orcid.org/0000-0002-5306-9517>

Ključne reči:

studentska saradnja,
pandemija Kovid-19,
onlajn nastava,
univerzitet,
digitalna
komunikacija,
španski

Apstrakt

Nakon što je polovinom marta 2020. godine uvedeno vanredno stanje u Republici Srbiji, čime je obustavljeno pohađanje nastave na fakultetima i u ostalim obrazovnim institucijama, bilo je potrebno pronaći načine da se obrazovni proces nastavi kako bi se akademska i školska godina uspešno završile. Osim izmenjenog načina rada, promenjen je i način funkcionisanja među studentskom populacijom u pogledu saradnje i druženja. Cilj ovog istraživanja je da ukažemo na to kako je pandemija Kovid-19 uticala na način komunikacije među studentima španskog kao stranog jezika. U pitanju je istraživanje koje obuhvata dva fakulteta (Filološki fakultet u Beogradu i Filozofski fakultet u Novom Sadu), i u kome su digitalne platforme ključni alat za analizu. Nastojimo da utvrdimo da li su studenti razvili nove načine razmene materijala za učenje, skripata ili beleški budući da se nastava nije odvijala u učionici, te do kojih je promena došlo u društvenoj interakciji među studentima. Za potrebe istraživanja primenjena je kvantitativna analiza, a metoda prikupljanja podataka bila je onlajn anketa. Rezultati istraživanja su pokazali da su digitalne platforme pomogle da se premoste određeni izazovi koji su se pojavili tokom perioda pandemije, posebno izolacija i usamljenost mladih, dok je takva situacija u potpunosti uticala na mogućnosti komunikacije uživo, kao i njen intenzitet. Komunikacija, razmena informacija i materijala pretežno su bile tehničkog karaktera, dok su drugi aspekti vezani za učenje bili manje zastupljeni. Rezultati istraživanja ukazali su na ograničenja digitalnih platformi i onlajn formata učenja, koji, uprkos mnogim prednostima, nisu mogli da nadomeste fizički aspekt komunikacije tokom studiranja. (primljeno: 5. decembra 2024; prihvaćeno: 15. aprila 2025)

<https://anali.fl.bg.ac.rs>

1. Uvod

Polovinom marta 2020. godine uvedeno je vanredno stanje u Republici Srbiji, što je dovelo do obustavljanja pohađanja nastave na fakultetima, kao i u ostalim obrazovnim institucijama. Novonastala situacija postavila je nove izazove: pronaći načine na koje će se obrazovni proces nastaviti kako bi se akademska i školska godina uspešno završile. Došlo je do reorganizacije tradicionalnog obrazovanja i prelaska na onlajn nastavu.¹ Okolnosti su zahtevale hitno reagovanje, zbog čega je jedan od najvećih izazova predstavljao nedostatak vremena za adekvatnu pripremu. Treba napomenuti da kreiranje sadržaja i korišćenje različitih alata u nastavi jezika zahtevaju dodatnu pripremu profesora koji moraju izaći iz svoje zone komfora i kreirati sadržaj i oblikovati čas u drugačijem okruženju (Ivanić i dr., 2023: 246).

Imajući u vidu da je, pored izmenjenog načina rada, promenjen i način funkcionisanja među studentskom populacijom u pogledu saradnje i druženja, cilj ovog istraživanja je da ukažemo na to kako je pandemija Kovid-19 uticala na način komunikacije među studentima na Filološkom fakultetu u Beogradu i Filozofskom fakultetu u Novom Sadu koji su pohađali predmete vezane za savremeni španski jezik, kao jednu ilustraciju načina na koji je deo studentske populacije odgovorio na izazove novonastale situacije. U radu nastojimo da ispitamo oblike studentske saradnje, odnosno da utvrdimo da li su studenti razvili nove načine razmene materijala za učenje, skripata ili beleški, budući da se nastava nije odvijala u učionici, kao i da ispitamo u kojoj meri i na koji način se ispoljavala međusobna saradnja studenata za potrebe studija. Reč je o istraživanju koje obuhvata dva fakulteta i u kojem su digitalne platforme ključni alat za analizu. Primenjena je kvantitativna istraživačka metoda, a metod prikupljanja podataka bila je onlajn anketa. Korpus čine sve ankete prikupljene elektronskim putem (N=50). Anketirani su studenti koji su pohađali nastavu španskog kao izbornog jezika na Filološkom fakultetu u Beogradu i na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu tokom letnjeg semestra 2020. godine, na samom početku pandemije, tj. prilikom prelaska na onlajn nastavu.

U nastavku rada analiziraćemo dosadašnja istraživanja koja se bave onlajn nastavom jezika na univerzitetskom nivou u svetu, a zatim i u Srbiji, s posebnim osvrtom na iskustva iz nastave španskog jezika tokom pandemije Kovid-19. Teorijski okvir će omogućiti razumevanje ključnih izazova i prilika koje je donela digitalizacija obrazovnog procesa. Nakon teorijskog pregleda, predstavimo rezultate sprovedenog istraživanja koje je obuhvatilo kvantitativnu analizu studentskih odgovora dobijenih putem onlajn ankete. Rezultati će biti analizirani i interpretirani u kontekstu promene komunikacijskih obrazaca među studentima i načina njihove saradnje tokom onlajn nastave. Na kraju rada, u zaključnom delu, sumiraćemo ključne nalaze istraživanja, te izložiti preporuke za unapređenje modela onlajn nastave jezika na univerzitetskom nivou.

1 Onlajn platforme za učenje danas se široko koriste za samostalno, daljinsko i hibridno obrazovanje na svim nivoima i omogućavaju pristup obrazovnim sadržajima, personalizovano učenje i podršku nastavnom procesu. Integrišu alate za nastavnike, učenike i administratore kako bi omogućile efikasno učenje na daljinu (Ivanić/Durić, 2023: 85).

2. Onlajn nastava jezika na univerzitetskom nivou u svetu

Brojne su studije koje su pokazale pozitivan stav studenata prema onlajn nastavi (Sharma i dr., 2020; Samarasinghe/Piri, 2020; Law, 2021; Bozavli, 2021), budući da su studenti smatrali da su postali samostaljniji u učenju (Díaz-Noguera i dr., 2022). Kada navode razloge zadovoljstva izvođenjem onlajn nastave, studenti prvenstveno ističu fleksibilnost u odnosu na tradicionalni način nastave, kao i bolje raspolaganje vremenom, a potom i korišćenje raznovrsnijih materijala (Bačić/Krstinić, 2020).

Opšte mišljenje koje vlada među profesorima stranog jezika jeste da je bilo teško održati interesovanje i motivaciju studenata, a samim tim i njihovo aktivno učešće u nastavi, što je prouzrokovalo nedovoljno povratnih informacija između jednih i drugih. Ove poteškoće u komunikaciji i interakciji uzrokovane su problemima sa internet vezom, nedostatkom adekvatnih uređaja ili nedovoljno razvijenim digitalnim kompetencijama kako profesora tako i studenata (Álvarez Ramos i dr., 2022: 15), što potvrđuju brojni autori (Alvarez, 2020; Alipio, 2020; Al-Awawdeh/Alshatawi, 2020; Dutta/Smita, 2020). Problemi koje su u vezi sa onlajn nastavom identifikovali Veličova i saradnici (Velichová i dr., 2020) uključuju ograničen pristup internetu² i nedostatak odgovarajuće opreme za sprovođenje i organizaciju nastave na daljinu.

Kada je reč o onlajn komunikaciji, brojni autori navode zadovoljstvo studenata komunikacijom sa profesorima u smislu učestalosti (Osman, 2020) i efikasnosti u pružanju odgovora (Aristovnik i dr., 2020). Saradnja i komunikacija u okviru onlajn nastave može biti sinhrona (Duncan i dr., 2012) i asinhrona, pri čemu se potonja smatra fleksibilnijom pošto student sam organizuje svoje vreme u skladu sa ostalim obavezama. Iako je u pitanju nastava na daljinu, studenti su uspevali da postignu interakciju kako sa profesorima tako i sa kolegama (Gil Oliveira/Hernández Maldonado, 2023), a ističe se i fleksibilnost onlajn komunikacije kako sa profesorima tako i sa vršnjacima (Law, 2021: 519). Dalje, zbog mogućnosti interakcije³ sa kolegama, studenti su tokom tih onlajn susreta uspeali da razviju osećaj pripadništva zajednici i preporučili su formiranje onlajn grupa za učenje kako bi jedni druge motivisali (Law, 2021). U kontekstu Srbije, Randelović i saradnici (2020) su zaključili da je komunikacija između nastavnika i studenata dostigla viši nivo u toku pandemije upravo zahvaljujući digitalnim platformama, kao i društvenim mrežama i ostalim načinima komunikacije zasnovanim na primeni savremenih tehnologija. Faktorima koji su uticali na komunikaciju i saradnju studenata u vreme onlajn nastave bave se Zarzika i saradnici (Zarzycka i dr., 2021), pružajući argumente za širu upotrebu društvenih medija u obrazovanju na daljinu u svrhe komunikacije i saradnje studenata.

Međutim, brojne studije su pokazale da onlajn učenje ne može biti podjednako efikasno kao tradicionalna nastava uživo. Siong i saradnici (Xiong i dr., 2020) došli

2 Druge studije (Blizak i dr., 2020; Mohammed i dr., 2020; Kruse i dr., 2021; Zhang i dr., 2020) navode problem jačine mreže u udaljenim oblastima koji može dovesti do neravnotežnog položaja pojedinih studenata u toku onlajn nastave.

3 Interakcija važna za održavanje koncentracije i sprečavanje izolacije studenata tokom onlajn časova jer stvara „osećaj zajedništva“ (Gillies, 2008).

su do saznanja da studenti smatraju da je efikasnost onlajn nastave slabija u odnosu na nastavu uživo. Studenti smatraju da onlajn časovi stranog jezika jesu bili efikasni, ali da predavanja i vežbe uživo ne mogu biti u potpunosti zamenjeni ovim modalitetom nastave (Klimova, 2021). Postoje brojna istraživanja koja potvrđuju da studentima više odgovara nastava uživo (Aguilera-Hermida, 2020; Adnan/Anvar, 2020; Alawamleh i dr., 2020; Besser, 2020; Díaz-Noguera i dr., 2022; Gautam/Gautam, 2020; Hyseni/Noxha, 2020; Kamarianos i dr., 2020; Lorenza/Carter, 2021), prvenstveno zbog bolje interakcije na časovima. Studenti smatraju da su onlajn časovi manje efikasni upravo zbog nedostatka interakcije licem u lice, te su stoga i naišli na poteškoće pri prilagođavanju onlajn nastavi (Aguilera-Hermida, 2020).

Jedna od glavnih negativnih posledica ograničenja kretanja i socijalnog distanciranja jeste nedostatak komunikacije i saradnje⁴. Nedostatak interakcije sa profesorima i kolegama prouzrokovao je osećanje usamljenosti i izolovanosti (Besser, 2020, Comman i dr., 2020). Većina studenata stranih jezika smatra da onlajn učenje, uprkos svojoj popularnosti i širokoj upotrebi, ne može da zameni interakciju licem u lice koja se dešava između profesora i studenta u učionici, ne može da stvori atmosferu tradicionalnog akademskog okruženja i ne može da nadomesti komunikaciju između studenata uživo (Kruse i dr., 2022: 7). Kao nedostatak nastave na daljinu, 50% studenata Učiteljskog smera na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Splitu ističe nedostatak fizičkog kontakta, kao i nedostatak interakcije i socijalnog kontakta s profesorima i ostalim studentima (Kostović-Vranješ i dr., 2021: 127).

Brojna su istraživanja koja su se bavila nedostatkom kontakata uživo studenata sa profesorima i kolegama iz grupe (Shim/Lee, 2020; Maican/Cocoradă, 2021; Klimova, 2021), kao i nedostatkom interakcije (Shim/Lee, 2020; Coman i dr., 2020; Flores Cortés i dr., 2020; Klimova, 2021; Nabila i dr., 2021; Pratama i dr., 2022). Prema Bačić i Krstinić (2020), kao najveće uzroke nezadovoljstva studenti ističu nedostatak socijalne interakcije i samomotivacije, a nisu oduševljeni ni onlajn ispitima.

Neki autori su se bavili usmenim proverama znanja na daljinu (Giordano/Christopher, 2020), kao i sprovođenjem završnih ispita na osnovnim i master studijama (Kruse i dr., 2022) kao važnom karakteristikom onlajn učenja. U Srbiji nije bilo zakonski moguće organizovati i sprovesti ispite na daljinu u toku pandemije, te su se oni održavali isključivo u zgradi fakulteta uz poštovanje tada važećih mera, pri čemu su bili organizovani i dodatni ispitni rokovi.

3. Onlajn nastava jezika na univerzitetskom nivou u Srbiji

Poslednjih godina sve je veće interesovanje za radove na temu onlajn nastave jezika na univerzitetskom nivou u Srbiji, a primarni fokus jesu izazovi koji su postavljeni kako pred nastavnike tako i pred studente, počev od letnjeg semestra 2020. godine, u vreme proglašenja pandemije Kovid-19. Pandemija je uzrokovala prelazak na onlajn nastavu, a zatim i na različite oblike hibridne, odnosno

4 Istraživanja pre pandemije ističu da onlajn učenje treba da uključi i omogući saradnju između studenata (Phelan, 2012).

kombinovane nastave (uživo i onlajn). Kako su mere predostrožnosti popuštale, povratak u učionice bio je sve učestaliji.

Blatešić i Šakan (2023) u svom radu istražuju na koji način su se univerzitetski nastavnici jezika, književnosti i kultura u AP Vojvodini suočili sa izazovima obrazovanja u vreme pandemije Kovid-19. Sprovedena je anketa u kojoj su učestvovala 73 nastavnika stranih i maternjih jezika sa svih državnih i privatnih univerziteta u Vojvodini kako bi se ispitali načini održavanja nastave u pandemijskim uslovima, poteškoće na koje su nastavnici nailazili, kao i rešenja koja su pronalazili u cilju prevazilaženja poteškoća. Rezultati istraživanja (v. Blatešić/Šakan, 2023: 120) ukazuju na nekoliko problema koji su se javili tokom nastave u pandemijskim uslovima: nedostatak prethodnog iskustva u onlajn nastavi i upotrebi digitalnih alata, neadekvatni uslovi za rad od kuće, nemogućnost susretanja sa kolegama, nemogućnost direktne razmene informacija od značaja itd. U radu posvećenom načinima prevazilaženja prepreka koje je pandemija postavila pred izvođenje nastave i ispite iz kursa Metodika nastave ruskog jezika na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, Ajdžanović (Ајџановић, 2023: 91–92) ukazuje na to da je pandemija donela i neke pozitivne promene kada je reč o izvođenju nastave i ispitivanju studenata. Ovde se, pre svega, misli na upotrebu novih tehnologija za kvalitetnu onlajn nastavu, kao i na unapređivanje nastavnog kadra u profesionalnom smislu; drugim rečima, iskorak iz već poznatih, tradicionalnih metoda nastave. Istraživanje ispituje uspešnost onlajn nastave, kao i moguće posledice. Autorka smatra da je pandemija podstakla razvoj digitalnih kompetencija među nastavnicima i studentima. Blatešić i Borljin (2021) takođe istražuju temu onlajn nastave, izazove i rešenja koje su iznedrile novonastale okolnosti izazvane pandemijom, fokusirajući se, pre svega, na mogućnosti koje nudi platforma Mudl (Moodle) u didaktičke svrhe, odnosno za učenje stranih jezika. Analizirajući situaciju na Odseku za romanistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu tokom 2020. godine, kada je nastava bila organizovana u hibridnom, tj. kombinovanom modelu, autorke (Blatešić/Borljin, 2021: 29) zaključuju da primena platforme Mudl olakšava univerzitetsku nastavu stranih jezika jer nudi mogućnosti za kreiranje sadržaja koji se nakon toga mogu koristiti iznova u narednoj školskoj godini sa novom grupom studenata ili, pak, prilagođavati novim kontekstima učenja. Dakle, nije potrebno iznova kreirati materijal na platformi za novu grupu studenata, jer se jednom kreiran materijal može iznova koristiti. Ovakva „reciklaža predmeta“ zapravo je u skladu sa kreativnim, fleksibilnim i interaktivnim principima onlajn nastave koja nudi mogućnosti za kontinuirano prilagođavanje potrebama studenata. Prodanović i Gavranović (2021) ispituju, putem ankete, stavove studenata anglistike prema realizaciji nastave jezika, odnosno prema različitim aspektima učenja i podučavanja jezika u onlajn okruženju. Rezultati studije (Prodanović/Gavranović, 2021: 226) ukazuju na to da studenti anglistike imaju izrazito pozitivan stav „ne samo prema svakodnevnoj komunikaciji u onlajn okruženju, što se moglo i očekivati od digitalnih starosedeoaca“, dok na širem planu rezultati podstiču na razmišljanje o važnosti „redefinisanja podučavanja jezičkih veština, i uzimanja u obzir svih mogućnosti i aspekata koje digitalne tehnologije pružaju u cilju osnaživanja jezičkih

veština i kompetencija". Drugi autori (Tomović/Aleksić, 2020) sprovode istraživanja u kojima se bave načinom na koji se odvijala onlajn nastava engleskog jezika u obrazovnom sistemu Srbije tokom prvog talasa epidemije korona virusa, navodeći da nastavnici više vole klasičan vid nastave, dok kombinovani model vide kao opciju, ali se ne bi opredelili za onlajn nastavu, izuzev u slučaju krajnje nužnosti, kao što je bio slučaj sa pandemijom (Tomović/Aleksić, 2020: 241). Istraživanje koje sprovode Eraković i Topalov (2021) usmereno je na ispitivanje stepena angažovanja studenata u (a)sinhronom nastavnom okruženju i na nastavu/učenje putem Mudla, Guglovih dokumenata (Google Docs) i Zuma (Zoom Rooms). Rezultati otkrivaju da na angažovanost učenika utiče „upoznatost sa alatima i načinom rada nastavnika, zahvaljujući prethodnom iskustvu u hibridnim oblicima nastave”, a autorke dodaju da se najuticajniji faktori koji utiču na angažovanje studenata znatno razlikuju u zavisnosti od toga „da li imaju prethodno iskustvo sa hibridnim učenjem i da li imaju pozitivne ili negativne stavove prema onlajn učenju” (Eraković/Topalov, 2021: 136).

Kako navode Arsenijević i Andevski (Арсенијевић/Андевски, 2022: 115–116), „održivi kvalitet nastave zahteva pažljivo kombinovanje digitalnog i rada uživo”, a veliki broj istraživanja koji se u poslednjih nekoliko godina sprovodi na temu onlajn nastave, njenim prednostima, ali i ograničenjima, navodi na zaključak da će „pouke, ideje i iskustva do kojih se dođe ubrzanom primenom onlajn nastave u vreme pandemije postati novi standardi u postpandemijskom vremenu i neizbežan putokaz razvoju obrazovanja u budućnosti.” Pandemija je, kako ističu Sekeruš, Kovačević Petrović i Jevremov (Секепуш и др., 2021: 151), nastavnike podstakla da razviju alternativne načine održavanja nastave, a studente da mu se prilagode, pri čemu ističu da onlajn nastava nije predstavljala puko prebacivanje analognog sadržaja u digitalni, već je podrazumevala jedan drugačiji pristup realizaciji nastave gde je najveći izazov bio da se sačuvaju osnovni didaktički principi predavača i nastavnog programa, te da se prilagode digitalnom mediju.

U radu na temu izazova u nastavi stranih jezika u visokoškolskim ustanovama tokom pandemije korona virusa, Vranić Petković, Mirković i Mandić Ivković (Вранић Петковић и др., 2023: 183–185) sprovele su pilot-istraživanje čiji je cilj bio da se prepoznaju pozitivni i negativni aspekti promena u procesu učenja stranih jezika u državnim visokim školama i na fakultetima u Srbiji u trenutku početka pandemije, kao i tokom njenog trajanja. Kako bi došle do podataka i dale odgovore u vezi sa temom, autorke su sprovele anketu od devet pitanja tokom maja i juna 2022. godine. Podaci su analizirani kvantitativnom istraživačkom metodom koja je obuhvatala deskriptivnu statistiku (Вранић Петковић и др., 2023: 185). Istraživanje je pokazalo da je, s obzirom na novonastale pandemijske okolnosti, bilo hitno primeniti onlajn oblike nastave stranih jezika, te da je pandemija donela velike izazove za nastavno osoblje koje je predavalo strane jezike. Međutim, kao što navode Vranić Petković, Mirković i Mandić Ivković (Вранић Петковић и др., 2023: 199), otkriveni su i neki novi i povoljni aspekti učenja na daljinu, koji su se prikazali tek sa nastankom pandemije.

Nastava španskog jezika na univerzitetskom nivou realizuje se na više državnih i privatnih fakulteta. Mogućnost sticanja diplome iz oblasti španskog jezika, književnosti i kulture postoji na tri državna fakulteta: na Katedri za iberijske studije Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu (od 1971. godine), na Katedri za hispanistiku Filološko-umetničkog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu (od 1999. godine) i na Odseku za italijanske i iberoameričke studije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (od 2022. godine). Pored ova tri fakulteta, kao izborni, odnosno fakultativni predmet, moguće je izabrati španski na nekolicini državnih i privatnih fakulteta (više o učenju španskog u Srbiji videti u Jovanović/Pejović, 2013; Jovanovic, Sánchez Radulovic, 2013; Georgijev/Vranić Petković, 2020; Jovanović/Georgijev, 2023).

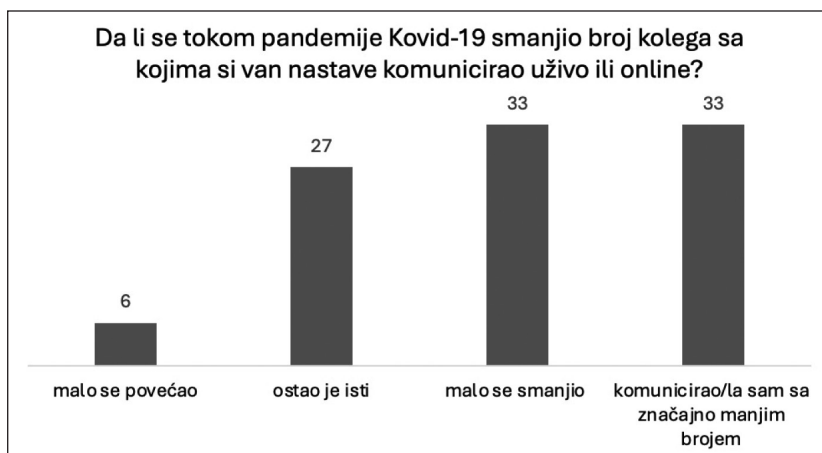
Maričić Mesarović i Borljin (2023: 143) u svom radu ispituju uspešnost, ali i nedostatke asinhronog oblika u procesu učenja španskog kao stranog jezika putem platforme Mudl na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu tokom dve akademske godine (2019/2020. i 2020/2021), uz veoma detaljan prikaz mogućnosti koju platforma Mudl nudi u ove svrhe. Rezultati ankete sprovedene na kraju obe akademske godine, sa ciljem da se ispituju stavovi studenata o nastavi na ovom predmetu, ukazuju na to da „platforma Mudl predstavlja efikasan dodatni alat tradicionalnim formama u učenju stranih jezika.” Još jedno istraživanje (Popović i dr., 2021) sprovedeno je među studentima španskog i francuskog kao obaveznog i izbornog jezika na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu tokom akademske 2020/2021. godine, sa ciljem da se ispituju najvažniji tipovi interakcije u okviru onlajn nastave, a to su interakcija *student – nastavnik*, *student – student* i *student – sadržaj*. Ovo istraživanje takođe je ukazalo na to da „kombinacija dveju platformi za učenje na daljinu, od kojih je jedna sinhrona, a druga asinhrona, predstavlja najbolje rešenje za razvijanje svih navedenih oblika interakcije” (Popović i dr., 2021: 105). Autorke dalje nude preporuke i predloge za unapređivanje sva tri tipa interakcije i poboljšanje onlajn nastave uopšte: 1) korišćenje najviše dve platforme, od kojih je jedna asinhrona a druga sinhrona, 2) podsticanje studenata da češće komuniciraju sa nastavnicima i ostalim studentima (jer to vodi aktivnijem odnosu prema učenju i većoj motivaciji studenata), 3) obučavanje nastavnika da koriste platforme i digitalne alate u cilju bolje realizacije nastave, kao i 4) uvođenje inovacija u nastavnu praksu, u skladu sa kontekstom u kom se izvodi nastava i potrebama studenata (Popović i dr., 2021: 106).

Istraživanje Vranić Petković i Georgijev (2024) među profesorima španskog jezika na državnim univerzitetima u Srbiji pokazalo je da je hitna primena onlajn nastave predstavljala izazov zbog nedostatka iskustva (80% ispitanika), dok je pozitivno ocenjena inovativnost i fleksibilnost u korišćenju digitalnih alata. Većina ispitanika (70%) veruje da će onlajn nastava postati sastavni deo obrazovne prakse.

4. Rezultati ankete

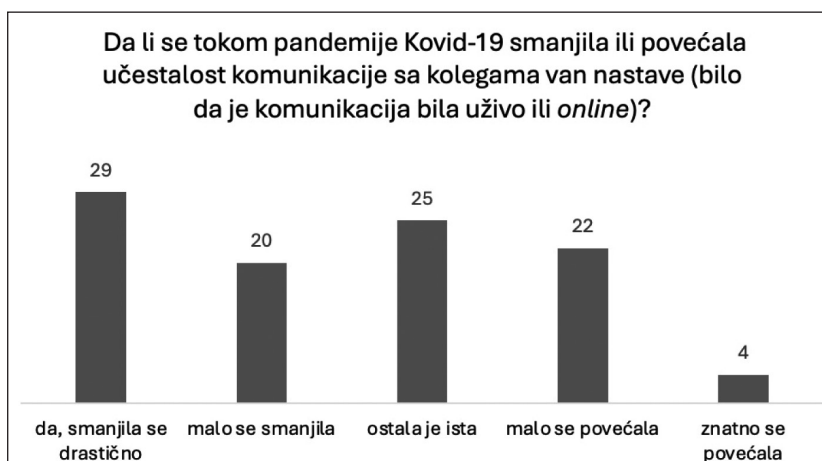
U nastavku predstavljamo rezultate ankete sprovedene među studentima (N=50) koji su pohađali španski kao izborni jezik na Filološkom fakultetu u Beogradu

i Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Anketom su obuhvaćeni studenti koji su pohađali španski jezik tokom letnjeg semestra 2020. godine, na samom početku pandemije, tj. nakon što je obustavljena nastava na fakultetima kao rezultat uvođenja vanrednog stanja u Republici Srbiji. Analiza je deskriptivnog tipa, a rezultati su prikazani putem grafikona i izraženi su u procentima. Studenti su bili u mogućnosti da obeleže samo jedan od ponuđenih odgovora.

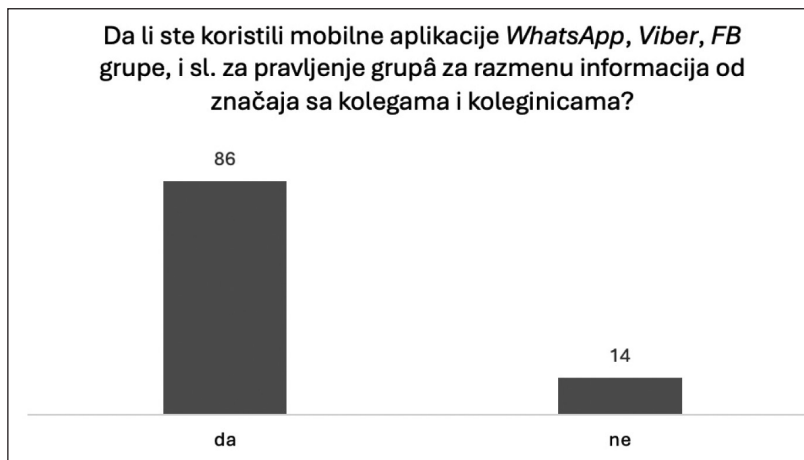
Grafikon 1. Broj kolega sa kojima se odvijala komunikacija uživo ili preko interneta tokom pandemije Kovid-19

Dve trećine ispitanika navodi da im se tokom pandemije smanjio broj kontakata, pri čemu trećina ističe da je taj pad bio izrazit. Svaki četvrti student zadržao je isti obim komunikacije, dok samo 6% ispitanika beleži čak i povećanje broja osoba s kojima su održavali kontakte van nastavnih aktivnosti.

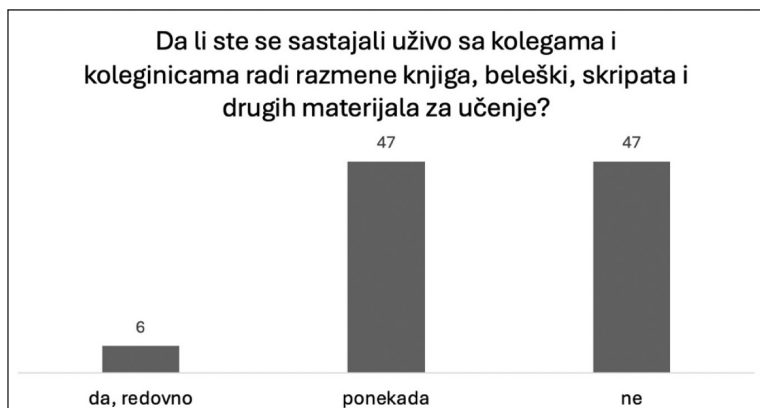
Grafikon 2. Učestalost komunikacije sa kolegama uživo ili preko interneta tokom pandemije Kovid-19

Skoro polovina ispitanika smatra da se učestalost komunikacije van nastave smanjila, oko jedne četvrtine da je ostala na istom nivou, dok svaki četvrti ispitanik kaže da se komunikacija povećala. Dakle, ne samo da se broj kontakata smanjio kod većine učesnika u anketi, već je i učestalost komunikacije sa kolegama kod polovine mladih opala.

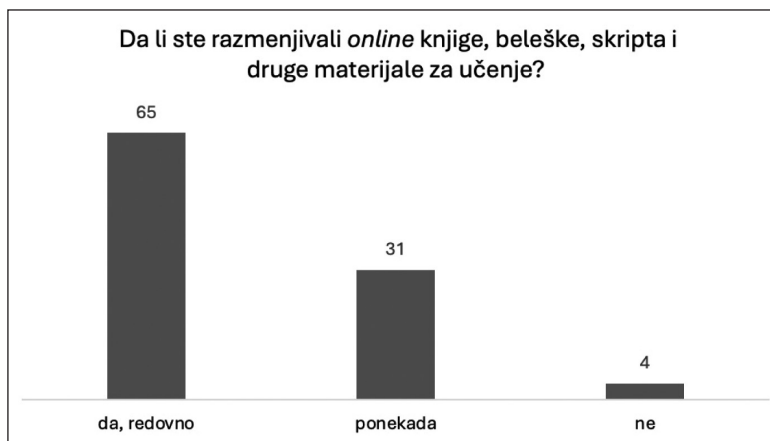
Grafikon 3. Upotreba aplikacija *WhatsApp*, *Viber*, *FB* grupe i sl. sa kolegama i kolegamicama tokom pandemije Kovid-19

Devet od deset studenata koristilo je neku od aplikacija za razmenu informacija povezanih sa studijama sa svojim kolegama i kolegamicama, ali je zato uživo komunikacija značajno opala. Tek se svaki dvadeseti student redovno viđao sa svojim kolegama, dok su ostali to činili ponekad ili nikada. Očekivano je da su preventivne mere i strah od bolesti doveli do prebacivanja na onlajn oblike komunikacije, kao i da su kontakti uživo smanjeni u znatnoj meri.

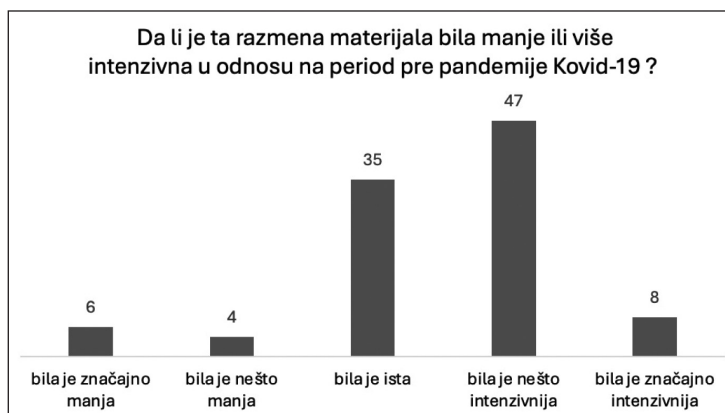
Grafikon 4. Viđanje uživo i razmena materijala za učenje sa kolegama/kolegamicama tokom pandemije Kovid-19

U pogledu sastajanja uživo sa kolegama radi razmene nastavnih materijala, skoro polovina ispitanika nije se uopšte sastajala uživo (47%), a kod gotovo polovine (47%) viđanje uživo dešavalo se samo ponekada, dok se samo mali broj studenata koji su učestvovali u anketi (6%) sastajao redovno sa kolegama u cilju razmene knjiga, beleški, skripata, kao i drugih materijala za učenje.

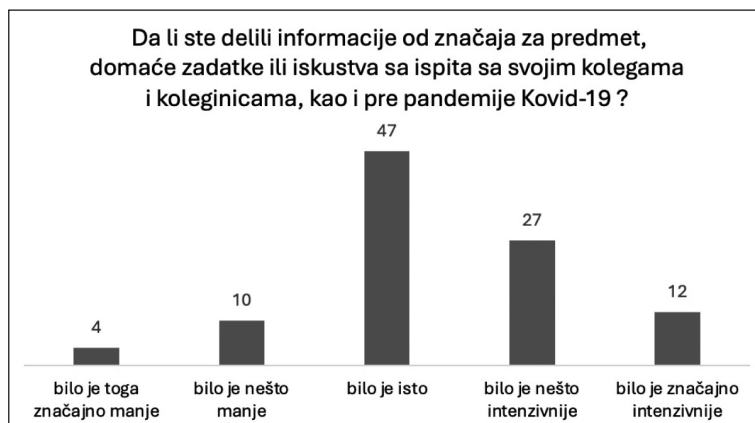
Grafikon 5. Razmena materijala za učenje sa kolegama/koleginicama onlajn i uživo tokom pandemije Kovid-19

Kada je reč o onlajn kontaktima i studentskoj saradnji, većina ispitanika (65%) redovno je putem interneta razmenjivala materijale za učenje sa svojim kolegama, kako knjige tako i beleške s onlajn predavanja, skripta i druge materijale. Ovakvi rezultati bili su očekivani, s obzirom na činjenicu da je onlajn prostor bio jedini bezbedan prostor za studentske susrete i interakciju tokom perioda pandemije Kovid-19. Manje od polovine ispitanika (39%) povremeno su putem interneta razmenjivali materijale za učenje, dok samo 4% ispitanika nisu uopšte komunicirali sa svojim kolegama radi onlajn razmene knjiga, beleški, skripata i drugih materijala.

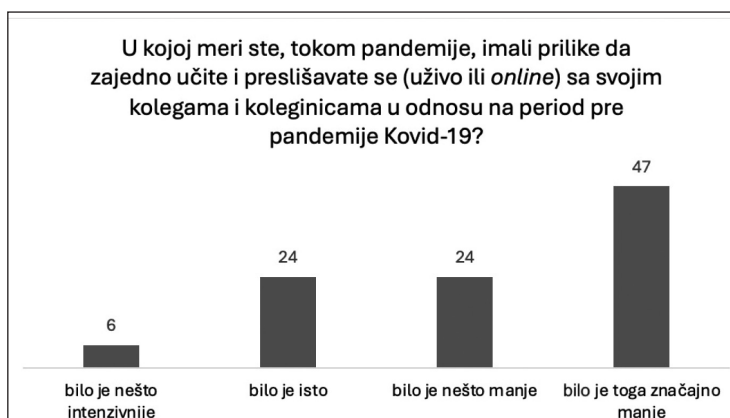
Grafikon 6. Stepen intenzivnosti razmene materijala tokom pandemije Kovid-19 u odnosu na period pre krize

U slučaju skoro polovine ispitanika (49%) razmena materijala za učenje i spremanje ispita bila je u nekoj meri intenzivnija u pandemijskim uslovima u odnosu na period kada se nastava odvijala uživo, tj. na fakultetima. Iako bi se očekivalo da će u vreme pandemije Kovid-19 razmena materijala između studenata biti značajno intenzivnija (izolovanost kao podsticaj za učestalim kontaktima sa kolegama), rezultati su pokazali da u slučaju ovog parametra taj procenat iznosi samo 8%, što bi moglo poslužiti kao početna tačka za novo istraživanje.

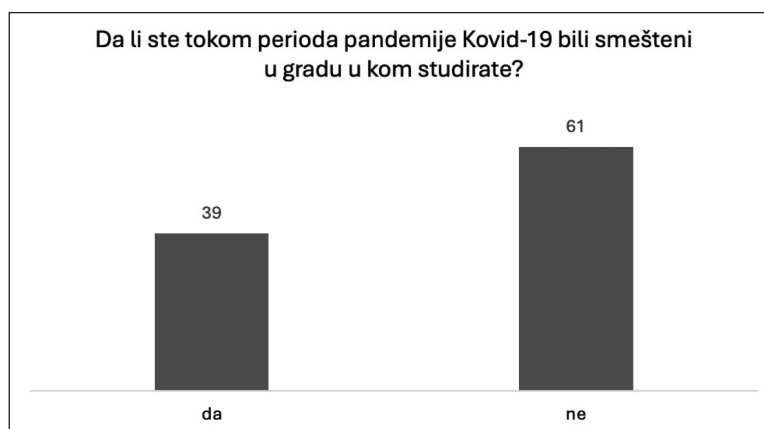
Grafikon 7. Razmena informacija od značaja za studije sa kolegama/koleginicama tokom pandemije Kovid-19

Kada je reč o komunikaciji i saradnji u vezi sa deljenjem informacija važnih za predmet, za domaće zadatke ili iskustava sa ispita, u periodu pandemije ništa se nije promenilo kod gotovo polovine ispitanika (47%). Dakle, nastavili su da razmenjuju informacije kao i pre pandemije. Interakcija se, pak, znatno smanjila kod 4% ispitanika, što ukazuje na mogućnost da je kontakt uživo ključan za određene studente.

Grafikon 8. Zajedničko učenje (uživo ili onlajn) tokom i pre pandemije Kovid-19

Zbog najstrožih mera uvedenih na početku pandemije Kovid-19 (policijski čas, zabrana okupljanja na javnim mestima), koje su ostale na snazi i u letnjem semestru na fakultetima, ne iznenađuje rezultat da je skoro polovina ispitanika (47%) imala znatno manje prilika da zajedno uči i preslišava se sa kolegama sa fakulteta u odnosu na period pre izbijanja pandemije – što se naročito odnosilo na komunikaciju i saradnju uživo. Komunikacija i saradnja među studentima u pogledu zajedničkog učenja i preslišavanja u vreme pandemije bila je nešto intenzivnija kod samo 6% ispitanika koji su učestvovali u anketi.

Grafikon 9. Da li ste tokom perioda pandemije Kovid-19 bili smešteni u gradu u kom studirate?

Poslednje pitanje u anketi bilo je vezano za to da li su studenti tokom letnjeg semestra 2020. godine boravili u gradu u kom su studirali, tj. u Beogradu ili Novom Sadu. Većina ispitanika (61%) je navela da tokom perioda pandemije nije boravila u mestu u kom je studirala. Kako nastava u učionici nije bila moguća, studenti su se vratili u svoja mesta prebivališta.

5. Zaključna razmatranja

Kao jedna od glavnih negativnih posledica ograničenja kretanja i socijalnog distanciranja u toku pandemije navodi se nedostatak komunikacije i saradnje između studenata. Brojna su istraživanja koja su se bavila nedostatkom susreta uživo studenata sa profesorima i kolegama iz grupe (Shim/Lee, 2020; Maican/Cocoradă, 2021; Klimova, 2021), kao i nedostatkom interakcije (Shim/Lee, 2020; Coman i dr., 2020; Flores Cortés i dr., 2020; Klimova, 2021; Nabila i dr., 2021; Pratama i dr., 2022; Bačić/Krstinić, 2020).

Postoje brojni autori koji ističu zadovoljstvo studenata komunikacijom sa profesorima u toku pandemije (Aristovnik i dr., 2020; Osman, 2020; Law, 2021; Gil Oliveira/Hernández Maldonado, 2023), budući da su profesori u velikoj meri bili na raspolaganju studentima.

Uvidom u dostupnu literaturu možemo zaključiti da se veći broj studija bavi komunikacijom između profesora i studenata u okviru onlajn nastave, dok se komunikacijom i saradnjom među studentima u toku pandemije bavi manji broj istraživanja.

U skladu sa ciljem ovog istraživanja – da ukažemo na to kako je pandemija Kovid-19 uticala na način komunikacije među studentima koji su pohađali predmete vezane za savremeni španski jezik – imajući u vidu da nastava tokom izvesnog perioda nije mogla da se odvija u učionici, primarni cilj bio je utvrđivanje da li su studenti razvili nove načine razmene materijala za učenje, te do kojih promena je došlo u njihovoj društvenoj interakciji. Sprovedena je anketa među studentima (N=50) koji su u toku letnjeg semestra 2020. godine, dakle na samom početku pandemije, pohađali nastavu na predmetu španskog kao izbornog jezika na Filološkom fakultetu u Beogradu i na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Za potrebe ovog istraživanja primenjena je kvantitativna istraživačka metoda, dok je metod prikupljanja podataka bio onlajn anketa.

Rezultati dobijeni anketom ukazuju na sledeće: 1) Tokom pandemije Kovid-19 smanjio se broj kolega sa kojima su studenti komunicirali van nastave, kao i intenzitet/učestalost komunikacije (uživo/onlajn) između studenata. Ovi rezultati ukazuju na sledeće: 1) sužene su društvene mreže u koje su studenti bili uključeni tokom ovog perioda; 2) onlajn platforme su odigrale svoju ulogu i pomogle studentima da razmenjuju materijale i informacije povezane sa studijama, te tako ostanu u toku sa zahtevima studiranja; 3) ostale aktivnosti povezane sa studijama, koje su pre pandemije Kovid-19 bile uobičajene (zajedničko učenje, preslišavanje i direktna razmena znanja i informacija), značajno su opale jer veliki broj studenata nije imao prilike da na ovaj način komunicira sa kolegama; 4) bez obzira na to što anketa pokazuje da je oko 40% studenata tokom pandemije stanovalo u mestu u kom je studiralo (Beograd i Novi Sad), obrasci komunikacije sa kolegama ostali su isti kod svih – svi su delili slično iskustvo.

Randelović i saradnici (2020) su zaključili da je komunikacija između nastavnika i studenata dostigla viši nivo u toku pandemije upravo zahvaljujući digitalnim platformama, kao i društvenim mrežama i ostalim načinima komunikacije zasnovanim na primeni savremenih tehnologija. Digitalne platforme su pomogle da se premoste određeni izazovi koji su se pojavili tokom perioda pandemije Kovid-19, posebno izolacija i usamljenost mladih, dok je takva situacija definitivno uticala na opadanje mogućnosti komunikacije uživo i njenog intenziteta. Komunikacija, razmena informacija i materijala, pretežno je bila tehničkog karaktera, dok su drugi aspekti vezani za učenje bili manje zastupljeni. Ova anketa ukazuje na ograničenja digitalnih platformi i onlajn formata učenja, koji uprkos mnogim prednostima ne mogu da nadomeste fizički aspekt komunikacije tokom studiranja, te stoga ne treba zaboraviti da „održivi kvalitet nastave zahteva pažljivo kombinovanje digitalnog i rada uživo” (Арсенијевић/Андевски, 2022: 115–116).

Rezultati ankete sprovedene za potrebe ovog rada pružaju mali doprinos savremenim debatama na temu onlajn nastave stranih jezika u Srbiji tokom

pandemije korona virusa. Složenost situacije i okolnosti u kojima su se zatekli kako studenti tako i nastavni kadar na svim nivoima obrazovanja, pa i na univerzitetskom, zahteva da se temi pristupa iz različitih uglova i sa kontinuiranom pažnjom. Stoga ovaj rad predstavlja jedan u nizu pokušaja da se iz još jednog ugla sagleda situacija u kojoj se početkom pandemije našla univerzitetska nastava španskog jezika u Srbiji, u nadi da će buduća istraživanja pružiti nova saznanja i sagledati neke druge aspekte učenja španskog jezika na univerzitetima u Srbiji.

Što se tiče preporuka za dalju praksu i istraživanja, potrebno je:

1. Unapređenje digitalnih kompetencija nastavnika: organizovati kontinuirane obuke i radionice za korišćenje digitalnih alata i platformi u nastavi i uvesti mentorstvo između nastavnika sa iskustvom u onlajn nastavi i onih kojima su potrebne dodatne veštine;
2. Povećanje interakcije među studentima: razviti strategije za unapređenje neposredne komunikacije u digitalnom okruženju (virtuelne učionice, onlajn diskusione grupe) i podsticati kolaborativne zadatke i projekte kako bi se smanjio osećaj izolacije;
3. Razvijanje hibridnih nastavnih modela: kombinovati prednosti onlajn nastave i nastave uživo kako bi se obezbedila fleksibilnost, ali i očuvala društvena dinamika. Takođe je važno razviti protokole za brzo prilagođavanje nastave u kriznim situacijama.

U smislu daljih istraživanja, potrebno je analizirati dugoročne posledice prelaska na onlajn nastavu na akademske rezultate i socijalnu interakciju. Dakle, trebalo bi sprovesti komparativna istraživanja između različitih univerziteta kako bi se identifikovale najbolje prakse, kao i ispitati stavove nastavnika i studenata o hibridnim nastavnim modelima i mogućnostima njihove primene nakon pandemije.

Napomena: Rad je izložen na međunarodnoj naučnoj konferenciji „Obrazovanje u vreme pandemije COVID-19: iskustva i pouke“, održanoj na Fakultetu za obrazovanje učitelja i vaspitača, Univerzitet u Beogradu (raniji naziv Učiteljski fakultet, Univerzitet u Beogradu), od 1. do 3. juna 2023. godine.

Literatura

- Adnan, M., Anwar, K. (2020). Online Learning Amid the COVID-19 Pandemic: Students Perspectives. *Journal of Pedagogical Research*, 2, 45–51.
- Aguilera-Hermida, A. P. (2020). College students' use and acceptance of emergency online learning due to COVID-19. *International Journal of Educational Research Open*, 1, 100011. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2020.100011>
- Alawawdeh, N., Alshtaiwi, M. (2020). Foreign Languages E-Learning: Challenges, Obstacles and Behaviours during COVID-19 Pandemic in Jordan. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt*, 18(6), 11536–11554. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34688.87048>
- Alawamleh, M., Al-Twait, L. M., Al-Saht, G. R. (2022). The effect of online learning on communication between instructors and students during Covid-19

- pandemic. *Asian Education and Development Studies*, 11(2), 380–400. <https://doi.org/10.1108/AEDS-06-2020-0131>
- Alipio, M. (2020). *Education during COVID-19 Era: Are learners in a Less-Economically Developed Country Ready for E-Learning?* <https://www.econbiz.de/Record/education-during-covid-19-era-are-learners-in-a-less-economically-developed-country-ready-for-e-learning-alipio-mark/10012206500>
- Alvarez Jr., A. (2020). The Phenomenon of Learning at a Distance through Emergency Remote Teaching Amidst the Pandemic Crisis. *Asian Journal of Distance Education*, 15, 144–153.
- Álvarez Ramos, E., Biel, L. A., Mateos Blanco, B., Mayo-Iscar, A. (2022). La enseñanza de lenguas extranjeras durante la Covid-19: retos y carencias formativas del profesorado. *Educação e Pesquisa*, 48, 1–22. <https://doi.org/10.1590/S1678-4634202248258199esp>
- Aristovnik, A., Kerzic, D., Ravselj, D., Tomazevic, N., Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students. *A Global Perspective. Sustainability*, 12(20), 1–34. <https://doi.org/10.3390/su12208438>
- Bačić, L., Krstinić, M. (2020). Zadovoljstvo studenata Tehničkog veleučilišta u Zagrebu provođenjem online nastave. *Obrazovanje za poduzetništvo – E4E : znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo*, 10(2), 34–42. <https://doi.org/10.38190/ope.10.2.6>
- Besser, A., Flett, G. L., Zeigler-Hill, V. (2022). Adaptability to a sudden transition to online learning during the COVID-19 pandemic: Understanding the challenges for students. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*, 8(2), 85–105. <https://doi.org/10.1037/stl0000198>
- Blatešić, A., Borljini, J. (2021). E-nastava stranih jezika na Mudl platformi u univerzitetskom kontekstu. U V. Katić (ur.), *XXVII skup Trendovi razvoja: 'On-line nastava na univerzitetima'* (str. 27–30). Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu – Fakultet tehničkih nauka.
- Blatešić, A., Šakan, D. (2023). Univerzitetska onlajn nastava jezika, književnosti i kulture u AP Vojvodini. *Metodički vidici*, 14(1), 107–123. <https://doi.org/10.19090/mv.2023.14.107-123>
- Blizak, D., Blizak, S., Bouchenak, O., Yahiaoui, K. (2020). Students' Perceptions Regarding the Abrupt Transition to Online Learning During the COVID-19 Pandemic: Case of Faculty of Chemistry and Hydrocarbons at the University of Boumerdes—Algeria. *Journal of Chemical Education*, 97, 2466–2471. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.0c00668>
- Bozavli, E. (2021). Is foreign language teaching possible without school? Distance learning experiences of foreign language students at Ataturk University during the COVID-19 pandemic. *Arab World English Journal*, 12(1), 3–18.
- Coman, C., Tîru, L. G., Mesean-Schmitz, L., Stanciu, C., Bularca, M. C. (2020). Online Teaching and Learning in Higher Education during the Coronavirus Pandemic: Students' Perspective. *Sustainability*, 12, 10367. <https://doi.org/10.3390/su122410367>

- Díaz-Noguera, M.D., Hervás-Gómez, C., De la Calle-Cabrera, A. M., López-Meneses, E. (2022). Autonomy, Motivation, and Digital Pedagogy Are Key Factors in the Perceptions of Spanish Higher-Education Students toward Online Learning during the COVID-19 Pandemic. *Environmental Research. Public Health*, 19(654), 1–14. <https://doi.org/10.3390/ijerph19020654>
- Duncan, K., Kenworthy, A., McNamara, R. (2012). The effect of synchronous and asynchronous participation on students' performance in online accounting courses. *Accounting Education*, 21(4), 431–449. <https://doi.org/10.1080/09639284.2012.673387>
- Dutta, S., Smita, M. K. (2020). The Impact of COVID-19 Pandemic on Tertiary Education in Bangladesh: Students' Perspectives. *Open Journal of Social Sciences*, 8, 53–68. <https://doi.org/10.4236/jss.2020.89004>
- Eraković, B., Topalov J. (2021). Teaching and Learning through Moodle, Google Doc and Zoom: Fostering Student Engagement in (A)Synchronous Learning Environment. *Inovacije u nastavi*, 34(4), 122–136. <https://doi.org/10.5937/inovacije2104122E>
- Flores, G., Hadermann, C., Osorio, M. L. (2020). El aprendizaje remoto de emergencia en la asignatura de inglés en la Universidad Tecnológica Metropolitana en tiempos de pandemia. *Revista Thélós*, 1(11), 93–113.
- Gautam, D. K., Gautam, P. K. (2020). *Transition to Online Higher Education during COVID-19 Pandemic: Turmoil and Way Forward to Developing Country—Nepal*. Research Square. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-59206/v1>
- Georgijev, I., Vranić Petković, I. (2020). La enseñanza universitaria de la lengua española en Serbia: tendencias actuales y perspectivas. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XLV(3), 61–75. <https://doi.org/10.19090/gff.2020.3.61-75>
- Gil Olivera, N. A., Hernández Maldonado, E. M. (2023). La enseñanza de lenguas extranjeras de forma remota durante la pandemia del covid-19: Entre complejidades y oportunidades. *Revista Boletín Redipe*, 12(3), 134–140.
- Gillies, D. (2008). Student perspectives on videoconferencing in teacher education at a distance. *Distance Education*, 29(1), 107–118. <https://doi.org/10.1080/01587910802004878>
- Giordano, A. N., Christopher, C. R. (2020). Repurposing Best Teaching Practices for Remote Learning Environments: Chemistry in the News and Oral Examinations during COVID-19. *Journal of Chemical Education*, 97, 2815–2818. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.0c00753>
- Hyseni Duraku, Z., Noxha, H. (2020). The Impact of COVID-19, School Closure, and Social Isolation on Gifted Students' Wellbeing and Attitudes toward Remote (Online) Learning. In Z. Hyseni Duraku, *Impact of the COVID-19 Pandemic on Education and Wellbeing* (pp. 130–167). Prishtina: University of Prishtina "Hasan Prishtina".
- Ivanić, I., Durić, E. (2023). *Nove tehnologije u nastavi*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

- Ivanić, I., Durić, E., Nenadić Žurka, M. (2023). Da li je onlajn nastava adekvatna za sve studente koji uče rumunski jezik kao strani? Studija slučaja. *Metodički vidici*, 14(1), 229–254. <https://doi.org/10.19090/mv.2023.14.229-254>
- Jovanovic, A., Sánchez Radulovic, N. (2013). El español en Serbia: estado de la cuestión. *Colindancias*, 4, 373–392.
- Jovanović, A., Georgijev, I. (2023). Español en Serbia: Análisis demolingüístico de la presencia del español en el sistema educativo formal de Serbia. *BEOIBERÍSTICA – Revista De Estudios Ibéricos, Latinoamericanos Y Comparativos*, 7(1), 137–58. <https://doi.org/10.18485/beoiber.2023.7.1.8>
- Kamarianos, I., Adamopoulou, A., Lambropoulos, H., Stamelos, G. (2020). Towards an Understanding of University Students' Response in Times of Pandemic Crisis (COVID-19). *European Journal of Education Studies*, 7, 20–40. <https://doi.org/10.46827/ejes.v7i7.3149>
- Klimova, B. (2021). An Insight into Online Foreign Language Learning and Teaching in the Era of COVID-19 Pandemic. *Procedia Computer Science*, 192, 1787–1794. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.08.183>
- Kostović-Vranješ, V., Bulić, M., Periša, V. (2021). Stavovi studenata učiteljskog studija i učitelja razredne nastave o nastavi na daljinu. *Školski vjesnik*, 70(2), 111–134. <https://doi.org/10.38003/sv.70.2.5>
- Kruse, I., Lutskovskaia, L., Stepanova, V. (2022). Advantages and disadvantages of distance teaching in foreign language education during COVID-19. *Frontiers in Education*, 7, 964135. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.964135>
- Law, M. Y. (2021). Student's Attitude and Satisfaction towards Transformative Learning: A Research Study on Emergency Remote Learning in Tertiary Education. *Creative Education*, 12, 494–528. <https://doi.org/10.4236/ce.2021.123035>
- Lorenza, L., Carter, D. (2021). Emergency online teaching during COVID-19: A case study of Australian tertiary students in teacher education and creative arts. *International Journal of Educational Research Open*, 2, 100057. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2021.100057>
- Maican, M. A., Cocoradă, E. (2021). Online Foreign Language Learning in Higher Education and Its Correlates during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 13(2), 781, 1–21. <https://doi.org/10.3390/su13020781>
- Maričić Mesarović, S., Borljin, J. (2023). Asinhrono učenje stranog jezika: prikaz univerzitetskog modela. *Metodički vidici*, 14(1), 125–146. <https://doi.org/10.19090/mv.2023.14.125-146>
- Mohammed, A. O., Khidhir, B. A., Nazeer, A., Vijayan, V. J. (2020). Emergency Remote Teaching during Coronavirus Pandemic: The Current Trend and Future Directive at Middle East College Oman. *Innovative Infrastructure Solutions*, 5, Article No. 72, 1–11. <https://doi.org/10.1007/s41062-020-00326-7>
- Nabila, B., Cahyono, Y., El Khoiri, N. (2021). Demotivation Level and Demotivators Among EFL Students in Home Online English Learning during the Pandemic. *Journal of English Education and Linguistics Studies*, 8, 429–457. <https://doi.org/10.30762/jeels.v8i2.3567>

- Osman, M. (2020). Global Impact of COVID-19 on Education Systems: The Emergency Remote Teaching at Sultan Qaboos University. *Journal of Education for Teaching*, 46, 463–471. <https://doi.org/10.1080/02607476.2020.1802583>
- Phelan, L. (2012). Interrogating students' perceptions of their online learning experiences with Brookfield's critical incident questionnaire. *Distance Education*, 33(1), 31–44. <https://doi.org/10.1080/01587919.2012.667958>
- Pejović, A. (2013). Alcances y perspectivas del español en Serbia. *Acta hispánica*, XVIII, 49–60. <https://doi.org/10.14232/actahisp.2013.18.49-60>
- Popović, N., Manić Matić, V., Borljin, J. (2021). Aspects interactionnels de l'enseignement à distance des langues étrangères en context universitaire en période de pandémie. *Inovacije u nastavi*, XXXIV(4), 94–106. <https://doi.org/10.5937/inovacije2104094P>
- Pratama, H., Metty, A., Narulita, N. S. (2022). Demotivated Students during Online English Learning in Covid-19 Pandemic: Voices from Indonesian Students. *Journal of Education, Language Innovation, and Applied Linguistics*, 1, 79–93.
- Prodanović, M., Gavranović, V. (2021). Razvijanje jezičkih veština u onlajn nastavnom okruženju nastalom usled širenja virusa Kovid-19 – dometi i ograničenja. *Komunikacija i kultura Online*, 12, 214–229. <https://doi.org/10.18485/kkonline.2021.12.12.13>
- Randelović, B. M., Karalić, E., Đukić, D. (2020). Digitalizacija obrazovnog procesa u Srbiji tokom Covid-19 krize. U S. Marinković (ur.), *Naučni skup Nauka i nastava u vaspitno-obrazovnom kontekstu* (str. 203–216). Užice: Pedagoški fakultet.
- Samarasinghe, D. A. S., Piri, I. (2020). *Online Learning Experience of Construction Students during the Covid-19 Pandemic* [Conference presentation]. Unitec Research Symposium. https://www.researchgate.net/publication/344552773_Online_Learning_Experience_of_Construction_Students_during_the_Covid-19_Pandemic
- Sharma, K., Deo, G., Timalisina, S., Joshi, A., Shrestha, N., Neupane, H. C. (2020). Online learning in the face of COVID-19 pandemic: Assessment of students' satisfaction at Chitwan medical college of Nepal. *Kathmandu University Medical Journal*, 18(70), 38–45.
- Shim, T. E., Lee, S. Y. (2020). College Students Experience of Emergency Remote Teaching due to Covid-19. *Children and Youth Services Review*, 119, 105578. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105578>
- Tomović, N., Aleksić, M. (2020). Online nastava engleskog jezika u Srbiji tokom pandemije virusa Covid-19. *Komunikacija i kultura online*, 11(11), 241–250. <https://doi.org/10.18485/kkonline.2020.11.11.13>
- Velichová, L., Orbánová, D., Kúbeková, A. (2020). The COVID-19 Pandemic: Unique Opportunity to Develop Online Learning. *TEM Journal*, 9(4), 1633–1639.
- Vranić Petković, I., Georgijev, I. (2024). Trabajo docente en tiempos de pandemia: el caso del ELE en Serbia. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XLIX(5), 155–167. <https://doi.org/10.19090/gff.v49i5.2514>

- Xiong, W., Mok, K. H., Jiang, J. (2020). *Hong Kong University Students' Online Learning Experiences under the COVID-19 Pandemic*. <https://www.hepi.ac.uk/2020/08/03/hong-kong-university-students-online-learning-experiences-under-the-covid-19-pandemic/>
- Zarzycka, E., Krasodomska, J., Mazurczak-Mąka, A., Turek-Radwan, M. (2021). Distance learning during the COVID-19 pandemic: students' communication and collaboration and the role of social media. *Cogent Arts & Humanities*, 8, 1–21. <https://doi.org/10.1080/23311983.2021.1953228>
- Ајџановић, Н. Д. (2023). Методика наставе руског језика 2 на Филозофском факултету у Новом Саду у доба пандемије Ковида-19 (микростудија случаја). *Методички видици*, 14(1), 83–92. <https://doi.org/10.19090/mv.2023.14.83-92>
- [Ajdžanović, N. D. (2023). Metodika nastave ruskog jezika 2 na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu u doba pandemije Kovida-19 (mikrostudija slučaja). *Metodički vidici*, 14(1), 83–92]
- Арсенијевић, Ј., Андевски, М. (2023). Универзитетска онлајн-настава током пандемије вируса корона у односу на област образовања. *Иновације у настави*, XXXV(3), 106–119. <https://doi.org/10.5937/inovacije2203106A>
- [Arsenijević, J., Andevski, M. (2023). Univerzitetska onlajn-nastava tokom pandemije virusa korona u odnosu na oblast obrazovanja. *Inovacije u nastavi*, XXXV(3), 106–119]
- Вранић Петковић, И. Ј., Мирковић, Д. Д., Мандић Ивковић, А. Б. (2023). Изазови у настави страних језика на високошколским установама током пандемије вируса Ковид-19. *Методички видици*, 14(2), 183–203. <https://doi.org/10.19090/mv.2023.14.183-203>
- [Vranić Petković, I. J., Mirković, D. D., Mandić Ivković, A. B. (2023). Izazovi u nastavi stranih jezika na visokoškolskim ustanovama tokom pandemije virusa Kovid-19. *Metodički vidici*, 14(2), 183–203]
- Секеруш, П., Ковачевић Петровић, Б., Јевремов, Т. (2021). Онлајн-настава романских књижевности и култура у доба пандемије вируса корона. *Иновације у настави*, XXXIV(4), 137–154. <https://doi.org/10.5937/inovacije2104137S>
- [Sekeruš, P., Kovačević Petrović, B., Jevremov, T. (2021). Onlajn-nastava romanskih književnosti i kultura u doba pandemije virusa korona. *Inovacije u nastavi*, XXXIV(4), 137–154]

Ivana Z. Georgijev
Jelena M. Kovač
Sanja M. Maričić Mesarović

Summary

STUDENT COOPERATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

After state of emergency was introduced in the Republic of Serbia in mid-March 2020, suspending class attendance at universities and other educational institutions, it was necessary to find ways to continue the educational process in order to complete academic/school year successfully. In addition to the changes in how classes were conducted, the functioning of student life in terms of cooperation and socializing was also changed. This research includes two faculties (the Faculty of Philology in Belgrade and the Faculty of Philosophy in Novi Sad) and focuses on digital platforms as the key tools for analysis. We seek to determine whether students developed new ways of sharing study materials or notes, given that teaching did not take place in the classroom, and what changes occurred in social interaction among them. For the purposes of the research, quantitative analysis was applied, and the data collection method was an online survey. The findings showed that digital platforms helped in overcoming certain challenges that arose during the COVID period, especially the isolation and loneliness among young people, while this situation significantly affected the possibilities of face-to-face communication, as well as its intensity. Communication and exchange of information and materials were predominantly technical in nature, while other learning-related aspects were less prevalent. The research results pointed to the limitations of digital platforms and online learning formats, which, despite many advantages, could not replace the physical aspect of communication during the study process.

Key words:

student cooperation, Covid-19 pandemic, online teaching, university, digital communication, Spanish